

УДК 821.163.41.09-94(049.32)

82.09-94(049.32)

82.0(049.32)

821.163.41.09-95 Бојанић Ђирковић М.(049.32)

DOI: <https://doi.org/10.5937/bastina33-45089>

МОРАЛНИ СВЕДОК: САВРЕМЕНА ПОЕТИКА МЕМОАРА МИРЈАНЕ БОЈАНИЋ ЂИРКОВИЋ

(Универзитетска библиотека „Никола Тесла“ – Народна библиотека
„Раде Драинац“, Ниш–Прокупље 2022, стр. 215)

Монографија Морални сведок: савремена поезика мемоара Мирјане Бојанић Ђирковић плод је теоријског интересовања за савремену мемоарску прозу кроз неколико линија њеног развоја од средине 20. века до данашњих дана, што је у научном смислу веома актуелна проблематика, а у нашој науци о књижевности и пионирски подухват. Насловна синтагма морални сведок, коју је ауторка усвојила од Пола Рикера како би подвукла сублимацију интенција и рецепцијског ефекта савремених мемоара, у књизи је вишеструко оправдана – како теоријским увидима, тако и аналитичким поглављима. Њен кључни концепт је велика прича као шири и обухватнији од мемоарско-аутобиографске прозе, а чијем је модерном утемељењу највише допринео савремени когнитивни психолог и нараторолог Марк Фриман. Велика прича је тип наратива који настоји да са велике временске дистанце, „погледом уназад“ обухвати „читав живот“, што је обогаћује наративном рефлексивном неопходном за саморазумевање и поимање општег добра, дајући јој откривалачку моћ истине.

Поред увода, монографија садржи једно теоријско и осам аналитичких поглавља („Ка савременој поезици мемоара“, „Сећања Анђелка Крстића у контексту поезике документарно-уметничке прозе српског реализма“, „Поетика ратних мемоара у контексту мемоаристике прве половине 20. века“, „Мемоари Топличана о Другом светском рату: сведочење Драгољуба Поповића“, „Поетика сведочења спасених: од свитака до велике приче“, „Фрагменти сећања Лалија Соколова: прилог поезици мемоарско-аутобиографске прозе о Холокаусту“, „Савремена проза о холокаусту у текућој књижевној продукцији Републике Србије“, „Лица Кристијанине мемоарско-аутобиографске прозе“, „Парампарчад Џејмса Фреја: једна ревизија жанра мемоара“) подељених на мање одељке, значајан библиографски прилог – књиге о Холокаусту објављене у Републици Србији 2012–2022, списак коришћене литературе, појмовник, резиме на енглеском језику и биографију аутора.

Као спој интелектуалне, професионалне опсесије и иманентног породичног задештања коме се приступа свом душом и са крајњом посвећеношћу једног научног посленика, књига Морални сведок носи печат непобитне „стваралачке нужности“.

Почев од посвете и мотоа као места са „издигнутим значењем“, где се и ауторка уписује у списак моралних сведока, та нужност зрачи са сваке њене странице, баш као и из грађе коју проучава. О тој нужности понајвише сведочи, осим саме тематике, њен језик и стил. Иако неспорно припада теоријском дискурсу једне изграђене и квалитетом потврђене теоретичарке (видети претходну, такође по много чему изузетну монографију М. Б. Б. Читалац у науци о књижевности, насталу на основу прерађеног рукописа докторске дисертације) и своје научно упориште проналази у релевантној литератури у историји проучавања жанра (М. Бахтин, М. Фуко, П. Рикер, П. Леви, М. Бамберг, М. Фриман; С. Ж. Марковић, Д. Иванић, С. Милосављевић Милић итд.), ова монографија открива и један литерарни, поетски квалитет пореклом из сфера есеја и белетре, чинећи је питким штивом не само упућеном стручњаку него и широј читалачкој публици.

Према је у једној књизи овако уравнотеженог квалитета незахвално издавати посебне вредности јер она функционише као живи организам чији сваки структурни елемент обавља своју прецизно задату функцију, ми ћемо истаћи оне које сматрамо јединственим доприносом савременој науци о књижевности. Поред већ наведених, ту је и потреба да се одговори на генолошки изазов тешко одредиве књижевно-научне скупине која је обједињена више синтетичким него чврстим термином (тзв. „термином индикатором“, према Н. Грдинићу) мемоарска литература, док оквира речничких дефиниција мемоара одавно превазилази; прецизније, од тренутка када је људско искуство понело страхоте концентрационих логора, те сведочење у име свих страдалих поприма карактер мисије. Како ауторка напомиње, то је прва преломна тачка у иманентној поетици мемоара и тиче се промена у садржају, док другу означава појава мемоара бивших зависника, када се тежиште наратије у још већој мери преноси са догађаја на доживљај. Стога, ово није књига о Холокаусту (овакав одјек имала је због поменутог библиографског прилога који садржи), према сведочанства о томе представљају добар део њене грађе, али јесте књига која се аргументовано, на теоријски утемељен начин, бори за истину мемоара уопште.

Реч је о хетерогеним текстовима на лиминалној позицији између аутобиографије и мемоара, разговора и мемоара, романа и мемоара, научне студије и мемоара. И управо ту, у зналачком избору и распореду грађе на којој ће проверити своје полазне хипотезе, Мирјана Бојанић Ђирковић изнова потврђује свој неспутани истраживачки дух, научну објективност и методолошко мајсторство. У сваком сегменту њене анализе аргументација и закључци происходе из природе самих дела (а не из унапред задатих теоријских образаца), што јој и омогућава да препозна нове жанровске ликове мемоара и оспори/ревидира оквира њихових канонских дефиниција. Од сведочења преживелих о Холокаусту до сведочења преживелих наркомана, од ратних мемоара најзначајнијих државника и војсковођа (В. Черчила) до сведочанстава једва познатих Топличана, од Сећања Анђелка Крстића намењених породичном читању до мемоара бестселера, перманентно се провлачи питање о статусу документарног (чињеничног, истинитог) у мемоарима. Да ли мемоаре представљају само дела која се држе истине чињеница, или у овај жанровски корпус можемо сврстати и она дела која утемељење налазе у истинитости доживљаја?

Дакле, „да ли мемоари могу лагати?“ На то питање Бојанић Ђирковић одговара још у уводу, приликом постављања полазних хипотеза, али најчвршће аргументе смишљено даје тек на крају монографије, анализирајући најконтроверзнији тип мемоара, тзв. псеудо-мемоаре Парампарчад бившег зависника, аутора и теоретичара мемоара Џејмса Фреја. Да, мемоаристи лажу на нивоу чињеница, али остају верни истини на нивоу смисла, јер сведочанства бивших зависника чине беспредметним и само питање истине и лажи у мемоарима. Отуда поднаслов завршног огледа гласи: „Једна ревизија жанра мемоара“. Од тона тихе резигнације на почетку, ауторка се на крају књиге и сама укључује у полемику, смело и оправдано стајући у одбрану субјективне, али једино легитимне истине и естетске димензије истине ових мемоара.

Због одбране те истине, због своје научне вредности и иновативности, монографија Морални сведок Мирјане Бојанић Ђирковић вишеструко заслужује пажњу стручне и културне јавности.

Мирјана М. БЕЧЕЈСКИ